

Szakmai zárójelentés

Elbeszélő diszkurzus (elmélet, történet, műfaj)

Témafelelős: Kovács Árpád

A 42844 számú OTKA kutatási program kisebb módosulásokkal teljesült.

1. Pályázati programunkból 2004-ben kivált Andó Éva és Hadas Emese, akik a Magyar Nyelvtudományi Tanszék átszervezése okán megváltak a Veszprémi Egyetemtől. Helyükre Kovács Gábort és Selmeczi Jánost az ELTE doktorandusait, valamint Molnár Angelika (PhD) Goncsarov-kutatót hívtuk meg.

A kutatási eredményekről két, a Veszprémi Egyetem Magyar Irodalomtörténeti tanszékén megrendezett konferencián s a hozzájuk kapcsolódó tanulmánygyűjteményekben, egy elméleti monográfiában és számos más tudományos közleményben adtunk számot.

– *Veszprémi regénykollokvium* (2003. november 20 – 23).

– *A regény és a trópusok* (2005. szeptember 29 – október 1).

A veszprémi konferenciák a regény poétikai kutatása iránt megnyilvánuló érdeklődés felkeltéséhez tudott lényeges impulzusokat adni mind tudományos színvonalára, mind a megközelítési módszerek gazdagsága tekintetében. Erről tanúskodik, hogy rendezvényeinket megtisztelték az ELTE, a Debreceni Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Károli Gáspár Református Egyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem vezető oktatói, közöttük olyan nemzetközi elismerésnek örvendő kutatók mint Abádi Nagy Zoltán, Bécsy Tamás, Bókay Antal, Dobos István, Fried István, Kabdebó Lóránt, Orosz Magdolna, Szegedy-Maszák Mihály. Igen fontos eredménynek tekinthető az is, hogy a magyar és az idegennyelvi filológiák párbeszédének is fórumává lett a veszprémi sorozat. Angol, amerikai, francia, német, orosz irodalmi és elméleti jelenségek tükrében a magyar próza is új arcait mutatja meg. Különösen Arany, Jókai, Kemény, Mikszáth, Németh László szabványos felfogásán sikerült túllendülni, s egészen korszerű megvilágításba helyezni prózájuk egyik-másik aspektusát. Újszerű megvilágítást kap az élő magyar irodalom számos jelensége is (Greccsó, Eszterházy, Kukorelli, Závada).

A külföldi szerzők munkássága terén mindenekelőtt Szent Ágoston, Rousseau, Dosztojevszkij, Goncsarov, Turgenyev, Flaubert, Beauvoire művei váltották ki előadóink érdeklődését.

Módszertani vonatkozásban a prózapoétikának a hermeneutikával, a retorikával és a kultúraelmélettel való szimbiózisának lehetősége került előtérbe, s ezzel összefüggésben a szó mint megnyilatkozás, a konfesszió, az életrajz, a személyes önértelmezés, az költői nyelvhez rendelhető sajátos alanyiség, a metaforikus szemantika vizsgálata.

Az eredmények között feltétlenül meg kell említeni a budapesti és a pécsi doktori iskolák 6 hallgatójának színvonalas szereplését.

2. Az elhangzott előadásokat két kötetben tettük közzé az Argumentum Könyvkiadó Diszkurzívák című sorozatában.

A regény nyelvei

Tanulmányok. Az első veszprémi regénykollokvium
Budapest: Argumentum, Diszkurzívák, 2005. 378.

A kötetben 24 tanulmány látott napvilágot 378. oldalon. Szerk. Kovács Árpád. A szövegek gondozásában részt vettek Kalavszky Zsófia, Kovács Gábor és Selmeczi János doktorandusok.

A kötet 10 elméleti és 14 műértelmező, illetve történeti témájú dolgozatot foglal magába. Az elméleti tanulmányok érintik a diszkurzus- és szubjektumelmélet, a retorika, a narratológia, a poétika, a személyes elbeszélés, az önértelmezés, az etikai kritika, a dekonstrukció szerepét a regényértés terén. Az elemzett művek szerzői: Szent Ágoston, Jean-Jacques Rousseau, Kisfaludy Károly, Alekszandr Puskin, Ivan Turgenyev, Henri James, Gustav Flaubert, Ivan Goncsarov, Jókai Mór, Krúdy Gyula, Németh László, Kosztolányi Dezső, Simone de Beauvoire, Závada Pál, Kukorelly Endre. A regénytípusok és megközelítései sokfélesége, a magyar és az európai szövegtér

egymásra vetítése, valamint a művek újraolvasására összpontosító figyelem új kutatási lehetőségeket nyit meg. Ugyanakkor jól érzékelhető, hogy a műfaj, a szubjektum és az írott szövegmű kölcsönhatására összpontosító közös érdeklődés termékeny tudományos dialógusra ad lehetőséget napjaink legeltérőbb szemléleti megközelítései számára. Mindez új lendületet adhat a kissé háttérbe szorult hazai műfaji kutatásoknak, s egyben indokolja a veszprémi regénykollokviumok, illetve kutatások folytatását.

Tartalom

A regénynyelv alanya

- Szegedy-Maszák Mihály*: Önértelmezés és regényelmélet
Kovács Árpád: Vallomás, dialógus, írás: a személyes elbeszélés Augustinusnál
Dobos István: Az önéletrajzi olvasás lehetőségei
Horváth Csaba: A kamaszkor regénye, a regény kamaszkora
S. Horváth Géza: Az Aranykor nyelve – a nyelv aranykora
Bókay Antal: Retorika és narratvika Paul de Man irodalomelméletében
Bényei Tamás: Áttételek: regény és etika Maurice Blanchot gondolkodásában
Túry György: Martha C. Nussbaum etikai kritikája
Hima Gabriella: „Die Form der Individualität im Roman” (Clemens Lugowski elfelejtett regényelméletének aktualitása)
Bécsy Tamás: P. Pavis Szondi-kritikája

Az európai regényről

- Dobolán Katalin*: A pikareszk kalandjai
Molnár Angelika: A goncsarovi regénytípus (A szó műfajképző funkciója)
Selmeczi János: Szó, zene, kép, álom, és az írott szövegmű (Turgenyev: *A diadalmas szerelem dala*)
Szávai Dorottya: A *Bovaryné* mint szöveghagyomány (A *Jadviga párnája* flaubert-i olvasatban)
Tegyey Gabriella: A perszonális elbeszélőforma szerepe Simone de Beauvoir *Mandarinok*-jában: Anne naplója

A magyar regényről

- Hermann Zoltán*: A poétai román mint kontextus (Kisfaludy Sándor: *Himfy szerelmei*)
Eisemann György: Az írás anarchizmusa (*Egy Jókai-regény újraolvasása*)
Kabdebó Lóránt: Baradlay Kazimir hatvan perce
Kalavszky Zsófia: P. S. regényes élete
Fried István: Pesti divat 1912–1914-ben (Elbeszélői helyzetek a *Rezeda Kázmér szép életében*)
Bónus Tibor: A csúf másik: a saját idegenségének irodalmi antropológiájáról (Kosztolányi Dezső: *Pacsirta*)
Szitár Katalin: A tudat nyelvi alakzatai Németh Lászlónál
Szilágyi Zsófia: „Távol hegyvonulat elmosódó körvonalai a völgy szorosából” (Kukorelly Endre *TündérVölgy, avagy az emberi szív rejtelméről* című regénye)
Kamarás István: Regény-olvasatok a hatvanas-hetvenes évek és az ezredforduló irodalmi élményvilágában

A regény és a trópusok

Tanulmányok. A második veszprémi regénykollokvium
 (Budapest: Argumentum, Diszkurzívák, 2006. 26 ív.)

A kötetben, mely 2006. áprilisában jelenik meg, 21 tanulmány szerepel 26 ív terjedelemben. Az elméleti írásokban a szerzők az elbeszélés és a szemantikai újítás összefüggéseit vizsgálták narratológiai, szöveg- és szubjektumelméleti, illetve kulturológiai megközelítésben. Folytatódott a perszonális elbeszélés problémáival kapcsolatos témák

tárgyalása, Szent Ágoston, Jean-Jacques Rousseau, Dosztojevszkij művei kapcsán, illetve az önéletírás vizsgálata Hoffmann, Puskin, Jókai, Babits, Duras, Cvetajeva, Dovlatov prózájában. Fontosnak tetszik, hogy a szó poétikáját érvényesítő eljárások számos figyelemre méltó eredményt hoztak Jókai Mór, Kemény Zsigmond, Mikszáth Kálmán, Németh László és Szentkuthy prózájának elemzésében.

Tartalom

Elméleti megközelítések

Kovács Árpád: Két metafora

Abádi Nagy Zoltán: A trópus mint kulturalizációs narrativitás

Orosz Magdolna: A bomlás virágai: az élettörténet narratív mintájának változásai

S. Horváth Géza: Az én destrukciója mint a narráció eredete

(A bűn tropológija Dosztojevszkijnél)

Kovács Gábor: Az intonáció metaforái a prózában (Mikszáth Kálmán *Bede Anna tartozása*)

Az európai regényről

Dobolán Katalin: Kulcs-hercegnő

Mezősi Miklós: Az autoritatív elbeszéléstől a váratlanság poétikájáig

Kalavszky Zsófia: *Én*, Borisz Alihanov, született Alekszandr Puskin (Szergej Dovlatov *Zapovednyik* című regényéhez)

Molnár Angelika: Terméketlen írástermék (Az írás metaforái Goncsarov *Hétköznapi történet* című regényben)

Nagy István: Élettörténet, nyelviség, megértés (Marina Cvetajeva: Elbeszélés Szonyecskáról)

Tegyey Gabriella: Az önéletírás dilemmái Duras *A szerető* című elbeszélésében

Kisantal Tamás: Narratív szerkezet és történelemkonceptió a korai holokauszt-szövegekben

A magyar próza útjai

Hermann Zoltán: „s mint Völegénynek, úgy mégyek a Halál Angyalának elejébe”
(Hamupipőke és Fanni)

Fried István: Megosztott személyiség, én-kettőződés Jókai Mór regényeiben
(Az élet komédiásai értelmezéséhez)

Eisemann György: Elhallgatás, beszéd, szubjektum Kemény Zsigmond regényeiben

Szitár Katalin: Hiánymetaforák és alanyiség (Németh László: *Iszony*)

Mekis D. János: A Babits-próza rétegei (Közelítési lehetőségek)

Kabdebó Lóránt: Az Einstein-szindróma Szentkuthy *Praejében*

Szigeti Lajos Sándor: „Kissé gyalázatos és önmagába merülő” (Az olvasás veszélyes művelete Kuncz Aladár regényében)

Arany Zsuzsanna: „Mesevilágok” Henry James és Kosztolányi prózájában

Horváth Csaba: Apakönyv

Szilágyi Zsófia: A falu és a robbanás (Greccsó Krisztián *Isten hozott* című regénye mint az *Életem regénye* újraolvasása)

3. Önálló monográfia:

Kovács Árpád

Diszkurzív poétika

(Veszprémi Egyetemi Kiadó, Veszprém, 2005. 338.)

A regény kutatásának elméleti vizsgálatát igyekszik új alapokra helyezni Kovács Árpád *Diszkurzív poétika* című könyvében, melyben az elbeszélés-elemzés nyelv-, cselekvés- és szubjektumelméleti megalapozására tesz kísérletet. A könyv egynegyedét teszik ki azok a fejezetek, amelyek a kutatási időszakban készültek el: *Metafora, elbeszélés, dialógus* (80–98); *Diszkurzív és redisztribúció* (98–108); *Úton a regény diszkurzív elmélete felé* (281–326);

Szövegszó a drámában (327–340). Folytatódott a nyelv- és cselekvélméleti bázis további árnyalása Fichte és Scheler aktuselméletének, illetve Humboldt, Bahtyin és Benveniste nyelvfelfogásának újraolvasása kapcsán. Új témakört nyit meg a diszkurzív poétikában egy olyan elemzés, amely a történeti és fikciós elbeszélések metaforaképzése közötti különbség kijelölésére és a történetmondással fennálló kölcsönhatásuknak a meghatározására tesz kísérletet különös tekintettel a vers- és prózanyelvi metaforaképzés sajátosságaira. A tanulmány a Salernoi Egyetem konferencia-kiadványában látott napvilágot.

A könyv címében szereplő műszó, a poétika, sokértelmű. Már Arisztotelész is több jelentésben használta. De, ami feltűnő – legritkábban *költészet* jelentésben. Több reprezentatív monográfia kimutatása alapján megállapítható, hogy Arisztotelész műveiben a *poiēsis* szó kétszer gyakrabban fordul elő az 'aktív, tevékeny, cselekvő, alkotó' princípium jeleként. S többnyire szembeállítva a szemlélődő vagy affektív magatartás kifejezésével. Ugyanez a helyzet a *poiēticos* ('tevékeny, aktív') jelzővel, amely igen ritkán fordul elő 'költői' jelentéssel; leggyakrabban az alkotó, a tevékeny, a cselekvő jelenlétet jelöli az élet és a gondolkodás legkülönbözőbb területein.

A diszkurzív poétika a szónak ezt a tágabb értelmét igyekszik kiterjeszteni a költészet jelenségeire, valamint arra az elméleti praxusra is, amelyet az értelmezéstudomány filológiai és költészettani aspektusára vonatkoztatunk ebben a könyvben. Ezáltal le is határoljuk a terminus terjedelmét, amennyiben a cselekvő jelenlétet mindkét praxis vonatkozásában nyelvi megnyilatkozásként tárgyaljuk. A metanyelv szintjén filológiai aktusról beszélünk, melyet tág értelemben a szó elsajátításaként értelmezzünk; a tárgy tekintetében pedig olyan cselekvést jelölünk meg így, amely az elbeszélés során jelstátusra tesz szert. Mindkét esetben tehát a megnyilatkozás nyelvére, mindenekelőtt a *nyelvi produktivitásra* vonatkoztatjuk a *diszkurzív* jelzőt. Ez a felfogás a terminus belső formájának jelentéséhez csatol vissza bennünket (*dis-currit*), amennyiben a szót egy másik szón, a megnyilatkozást egy másik megnyilatkozáson keresztül olvasva engedi kontextushoz és – következképpen – jelentéshez juttatni. Az itt csupán jelzésszerűen bemutatott felfogás szembeötlő módon különbözik a napjainkban sokkal elterjedtebb ideológiakritikai diszkurzus-fogalomtól. Ennek magyarázata egyfelől abban áll, hogy a diszkurzív poétika nyelvkritikai szempontokat követ, másfelől abban, hogy a költői beszédmódot nem a nyelv használata, hanem keletkezése és hatása felől közelíti meg. Könyvemben a terminust eredeti értelmében, szövegelméleti kategóriaként használom, úgy, ahogy például Émile Benveniste vagy Paul Ricœur. A poétika diszkurzív gyakorlata – az episztemológiával szemben – tapasztalatát nem a tudásformák történetéből, hanem a cselekvés világából eredezteti. A kérdéskör részletes kifejtését az olvasó megtalálja a könyv megfelelő fejezeteiben.

Az irodalom vizsgálatának egyik legrégebbi elméleti hagyományához kapcsolódva a szerző könyvében arra tesz kísérletet, hogy a poétika szemléleti bázisát és eszközrendjét a szövegek vizsgálatának legújabb szövegelméleti eredményeivel hozsam összhangba. Ezek az eredmények az irodalmi jelenség nyelvi létmódját előtérbe helyező megközelítések alapján jöttek létre, s végső soron Wilhelm von Humboldt nyelvszemléletében gyökereznek – elsősorban a név konstitutív formájának tanában, valamint Alekszandr Potebnya költői szemantikájában. E szemléleti irányokat fejleszti tovább a prózanyelvre vonatkozóan Mihail Bahtyin nyelvfilozófiája és műfajpoétikája. Tájékozódásom forrásvidékének bemutatása nem volna teljes a modern elbeszélés-elméletek nélkül, melyek a XX. században sajátos utat jártak be, kezdve az alaktani és szemiotikai alapozású felfogásoktól a szemantikai koncepciók kifejtéséig.

Az a szemléleti bázis, amelyen az említett megközelítések integrálása és az új felfogás nyelvének terminológiai megalapozása elgondolható volt számomra egy olyan szó- és szubjektumelmélet kiművelését feltételezte, amely a „saját”-nak a költői gyakorlatban – *poiēsis* révén – történő elsajátítását egyszerre alapozza meg a megértő létmódban, az egzisztenciában és a nyelvben. Az egzisztenciát referálva a poétikai megnyilatkozás a cselekvésnek jelként, a jeleknek meg cselekvésként való megnyilvánulását teszi szemléletessé. A referálás beszédmódja az elbeszélés, illetve az elbeszélésaktus nyelvébe, az írott szövegműbe ágyazott dialógus és metafora.

Az elvégzett értelmezések fényében a narratív szövegek diszkurzív megközelítésének sajátos lehetőségeiről a következőket mondhatjuk: az elbeszélés nem arról szól, hogy miféle szerepet játszik egy cselekedet a cselekményben betöltött funkciója alapján, hanem arról, hogy miféle történet csíráját hordozza magában, és miféle jelentést anticipál ezáltal. Az elbeszélés nemcsak akaratot, szándékot, vágyat valósít meg, hanem egyúttal óhatatlanul jelentést is kezdeményez. Ennek következtében tehát az írott szövegmű valójában arról tudósít, hogy miféle beszédmód képes a cselekvés jeleit előállítani. Éspedig a narráció esetében olyan különös módon, hogy nem a nyelvi rendszerből és nem is közvetlenül a beszéd gyakorlatából, hanem a cselekvés világából indul ki, ahogyan ezt a gesztusnyelv és a metakommunikáció módozatai esetében tapasztaljuk. A narratíva önmagában csupán a történetképzés eszközeinek előállításáért felelős – de a diszkurzív megnyilatkozás már azért is, hogy a cselekvés szakadatlanul úton legyen a még kimondatlan szó felé, s ennek okán, saját jelévé válva, a személyes megnyilatkozás primordiális készítése lehessen. A szó története viszont elválaszthatatlan az elbeszélésbe ágyazott szubjektumképződéstől. Mindezek következtében az elbeszélés aktusában a cselekvő a cselekvésében fogant saját nyelvre, a perszonális elbeszélés diszkurzusára tesz szert. Végső soron az elbeszélés ontológiai rendeltetése az, hogy megszülessen az elbeszélő.

Az a hipotézis, miszerint a „saját” identitás nincs eleve adva, vagyis elsajátításra szorul, azt a következményt vonja maga után, hogy az csakis diszkurzív alanyiság (de nem azonosság) lehet, amely értelemszerűen szimbolikus közvetítések sorozatán keresztül jön létre. Az így értett alanyiság a cselekvés világában gyökerezik ugyan, ám diszkurzív státusa az elbeszélés során alakul ki, melynek aktusában – az írás megtörténéseiben – az elbeszélő saját nyelvre tesz szert. Ezért tételezhetjük tehát, hogy a cselekvés világában való alanyi részesülés a saját nyelv konstitúciójának függvénye, ami kizárólag az elbeszélő cselekvés révén válik manifesztté – nemcsak megjelöltté és történetbe foglalttá, hanem a történetmondó nyelvhasználat megkülönböztetett jelévé is. Az alanyiság diszkurzív státusának jelölésére alkalmazandó a *szövegsubjektum* fogalma.

Az elméleti fejezetekben sor kerül a szó filológiai és poétikai megközelítésének kifejtésére és antropológiai vonatkozásainak fölvezetésére, valamint a vers- és prózanyelvi alkotások alapműfajainak tárgyalására is, különös tekintettel a regény poétikájára. Minden szövegtípus elméleti modellálhatóságának mértékét konkrét műértelmezések bemutatásával igyekeztem transzparenssé tenni, melyek szűkebb szakfilológiai területem, a klasszikus orosz irodalom szövegüniverzumába, illetve Puskin, Gogol, Dosztojevszkij művészete időszerű interpretációs problémáinak sűrűjébe avatják be az olvasót. Mindhárom író produkcióját a személyes elbeszélés történetének részeként vizsgálja a szerző, akárcsak Szent Ágoston, Montaigne, Erasmus és Cervantes főműveit is.

Külön hangsúlyt kap a könyvben az írásműnek az elbeszéléshez viszonyított többlete, tekintettel arra, hogy a személyes elbeszélésben az írás aktusának a megjelenítés tárgyává kell válnia. Ennek következtében más diszpozíció tartozik hozzá, mint az elbeszéléshez, az állítmányozó meghatározáshoz vagy az érveléshez. Az írás visszacsatolt hatása ugyanis nem korlátozódik az elbeszélés közlésének eszközeire és azok médiumára. Az íráshoz különös jelenlétmód is hozzátartozik, mely sajátos diszpozíciót kényszerít a cselekvőre, tekintettel arra, hogy lefékezi a verbális kifejezés helyzetéből fakadó közlésvágyat, a kommunikatív türelmetlenséget, a replikára beállítódott nyelvi magatartást. Ám éppen ezáltal megakadályozza, hogy figyelmünket pusztán a közlés intenciójára, eszközeire, médiumára és címzettjére, vagy – még szűkebb mederben mozogva – a már rendelkezésre álló gondolat és szó kifejezésére korlátozzuk. Az írás mint aktus a „még-nem-kimondott új szó” (Dosztojevszkij) megképzésére összpontosítja az írás alanyát annak érdekében, hogy e megszakíthatatlan, a befogadó olvasásában folytatódó jelképzésnek intellektuális készítetése legyen. A szöveg tehát lehet az írás metaforája, allegóriája vagy emblémája. De bármelyiknek bizonyul is, az elbeszélés alanyának új ontológiai státust, jelenlétmódot tulajdonít, tekintettel arra, hogy az írásaktus olyan része a cselekvő és beszélő egyed gyakorlatának, amely egészében átfoghatatlan – s lényegében elbeszélhetetlen – élete helyett van jelen az általa létrehozott írásműben, éspedig azzal a poétikai célzatossággal, hogy annak értelmét tegye hozzáférhetővé számára. Minthogy az irodalmi elbeszélő szöveg saját tárgyává teheti a narratív megnyilatkozásokon túl az írásaktust is, új jeleket és új jelentéseket állít elő az új, „még-nem-kimondott” szó, a személyes megnyilatkozás számára. A belső – személyes – szemiozisz megjelenítésének követelménye az irodalmi sajátosan megkülönbözteti a történeti narratívától, és felveti a nyelv három funkciójának – nevezetesen: a metaforaképzéssel járó új jelölésnek, a jelképzést szolgáló megnevezésnek és az elbeszélést szolgáló nyelvhasználatnak – összekapcsolását az írás-cselekvés megjelenítésével.

A diszkurzív megközelítés a nyelvi kreativitás itt jelzett módozatainak elméleti reflexiójával igyekszik kiegészíteni a *poiēsis* eredeti jelentésére összpontosító poétika tudományát és értelmező gyakorlatát.

A *Diszkurzív poétika* és *A regény nyelvei* című kiadványok bekerültek az egyetemi képzés körforgásába, vannak visszajelzések arról, hogy számos tanulmány kötelező irodalomként szerepel az alapképzési és a PhD-programok listáin.

4. A kutatási eredmények külföldi közvetítése szempontjából fontos szerep jutott a tudományos konferenciákon való szereplésnek.

Kovács Árpád előadásai:

- *«Медный всадник» как поэтический дискурс. [‘A rézlovas’ mint költői diszkurzíva].* Mesterkurzus a Puskin és a jelenkor kultúrája címen megrendezett nemzetközi konferencián: *Пушкин и современная культура. Пушкинские горы (Михайловское)*, 2003. 01. 23 – 01. 27.
- *Воля к власти и воля к воле у Достоевского. [A hatalom akarása és az akarás akarása Dosztojevszkijnél].* Sémiologie et technologie du pouvoir en Russie et en URSS. Colloque International dédié à la mémoire de Michel Heller. 15–18 octobre 2003. Sorbonne-Paris IV. – Lausanne.
- *«Петра творенье» и поэтический акт Пушкина. [‘Péter alkotása’ és Puskin poémája]* “Pietroburgo – Capitale della Cultura Russa”. Università di Salerno, 28–29–31 Ottobre 2003. (OTKA-támogatással.)

- *A dialóguselmélet történetéhez: Mihail Bahtyin és Max Scheler.* Ünnepi ülés Barótiné Gaál Márta 60. születésnapja alkalmából. Szegedi Akadémiai Bizottság. Szeged, 2004. június 11.
- *Венгерское литературоведение и культура европейской поэтики. [A magyar irodalomtudomány és a poétika európai kultúrája]* – Continental Breakfast European Cultures at Work. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. Trieste, sabato 4 dicembre 2004.
- *A dialóguselmélet történetéhez: Mihail Bahtyin és Max Scheler.* Ünnepi ülés Barótiné Gaál Márta 60. születésnapja alkalmából. Szegedi Akadémiai Bizottság. Szeged, 2004. június 11.
- *Литературный и исторический нарратив [Az irodalmi és a történeti narratíva].* Előadás a Ljubljana Egyetem Filozófiai Fakultásán. 2005. május 12.
- *Метафора, диалог и повествование (М. Бахтин, М. Блэк, П. Рикёр) [Metafora, dialógus, elbeszélés (M. Bahtyin, M. Black, P. Ricœur)].* Előadás a Ljubljana Egyetem Filozófiai Fakultásán. 2005. május 12.
- *Субъект дискурса. [A diszkurzus alanya].* Előadás a Ljubljana Egyetem Filozófiai Fakultásán. 2005. május 13.
- *Метафора, рассказ и субъект дискурса.* Előadás az Oroszországi Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete által rendezett konferencián: *Художественный текст как динамическая система.* Moszkva, 2005. május 19–22.

5. Diszkurzív poétikai kutatásaink újabb eredményeinek hatását lemérhetjük más olyan OTKA-pályázatok fogadtatásán is, amelyeknek a megvalósítóival szoros kutatási együttműködésben állunk. Ilyen mindenekelőtt a *Szó – Elbeszélés – Metafora. Műelemzések a XX. századi magyar próza köréből* (Szerk. Horváth Kornélia, Szitár Katalin) című kötet, melynek második kiadása rövid idő alatt aktuálissá vált. A kötetet az elméleti megközelítés közösségére való tekintettel is Dobos István professzor méltatta (Irodalomtörténet 2004/2. 307–310.). Az értékelés alapján szimptomatikusnak tekinthető, hogy különböző egyetemek legfiatalabb kutatói nemzedékénél is működőképesnek bizonyul a szemlélet és a módszer.

6. A Veszprémi Egyetem Magyar Irodalomtudományi Tanszékén folyó műhelymunka tudományos eredményeinek gazdagítását alapvető módon befolyásolta a 2003–2005 időszakra megítélt OTKA-támogatás. Ennek köszönhetően jöttek létre kiadványaink és valósultak meg szakmai rendezvényeink. Ennek következtében lett országos jelentőségű, több egyetem kutatóinak összefogását, a magyar filológia és a modern filológia együttgondolkodását inspiráló szellemi fórummá az új tanszék. A szakmai profilt meghatározó próza- és regénypoétikai kutatások folytatását indokoltnak és országos érdekűnek látjuk.

Final Report

Narrative Discourse (Theory, History, Genre)

Project executive: Árpád Kovács

The research program No. 42844 (OTKA - Hungarian Scientific Research Fund) has been completed with slight modifications.

1. In 2004 Éva Andó and Emese Hadas quitted the Programme after leaving the University of Veszprém due to the re-organization of the Department of Hungarian Linguistics. They were replaced by Gábor Kovács and János Selmeczi PhD students at ELTE University as well as Angelika Molnár (PhD) Gontcharov specialist.

The research results were presented at two conferences organized at the Department of Hungarian Literature at the University of Veszprém as well as in the relevant study collections, a theoretical monograph and several academic releases.

– *Novel Conference at Veszprém* (November 20-23 2003).

– *The Novel and the Tropes* (September 29 – October 1 2005).

The Veszprém conferences could provide essential impulses for evoking interests in the poetic research of the novel in terms of both their academic standards and the great variety of the approaches: our academic events were attended by the leading instructors of ELTE University, the University of Debrecen, the University of Pécs, the Gáspár Károli Protestant University, internationally acknowledged specialists such as Zoltán Abádi Nagy, Tamás Bécsy, Antal Bókay, István Dobos, István Fried, Lóránt Kabdebó, Magdolna Orosz, Mihály Szegedy-Maszák. Another highly important result is that the Veszprém series became a forum for the dialogue between Hungarian and foreign philological streams. In light of the English, American, French, German and Russian literary and theoretical phenomena, Hungarian prose can present its new faces. In particular, we managed to go beyond the standardized concept of Arany, Jókai, Kemény, Mikszáth, Németh, and approach certain aspects of their prose in a different, progressive way. The contemporary Hungarian literature is also viewed from a new aspect (GreCsó, Eszterházy, Kukorelli, Závada).

As far as foreign authors are concerned, the attention of our colleagues was mainly attracted by the works of Saint Augustine, Rousseau, Dostoyevsky, Gontcharov, Turgenev, Flaubert and Beauvoire.

From a methodological point of view, the possibility of the conjunction of prose poetics with hermeneutics, rhetorics and cultural theory emerged, and in correlation with this, the analysis of the word as utterance ('discourse'), confession, biography, the particular subjectivity associable to the poetic language, as well as metaphoric semantics.

Among the results the high-level contribution of the 6 PhD students of the Budapest and Pécs Doctoral Schools must obviously be mentioned.

2. The presented lectures were published by the Argumentum Publishing House in two volumes in the series '*Discursives*'.

A regény nyelvei
(*Tanulmányok. Az első veszprémi regénykollokvium*), 2005.

The Languages of the Novel
(*Studies. First Novel Conference, Veszprém*), 2005.

24 studies were published in a volume of 378 pages. Ed. Árpád Kovács. Zsófia Kalavszky, Gábor Kovács and János Selmeczi PhD students took part in the editorial activities.

The collection includes 10 theoretical, 14 analytic and historical studies. The theoretical works cover the role of discourse and subject theory, rhetorics, narratology, poetics, personal narration, self-interpretation, ethical criticism and deconstruction in the field of novel interpretation. The authors of the analyzed works are: Saint Augustine, Jean-Jacques Rousseau, Károly Kisfaludy, Alexandre Pushkin, Ivan Turgenev, Henry James, Gustav Flaubert, Ivan Gontcharov, Mór Jókai, Gyula Krúdy, László Németh, Dezső Kosztolányi, Simone de Beauvoire, Pál Závada, Endre Kukorelly. The great variety of novel types and their approaches, the projection of the Hungarian and European text corps onto each other as well as the attention focusing on the re-reading of the works open up new research opportunities. However, it may well be observed that the common interest in the mutual effects of the genre, the subject and the written text work provides an opportunity for a productive academic dialogue between the most different approaches present these days. This can bring new dynamism to the Hungarian research activities recently forced to the background, and at the same time it justifies to continue the novel conferences and research at Veszprém.

Contents

The Subject of the Novel Language

- Szegedy-Maszák Mihály*: Önértelmezés és regényelmélet
Kovács Árpád: Vallomás, dialógus, írás: a személyes elbeszélés Augustinusnál
Dobos István: Az önéletrajzi olvasás lehetőségei
Horváth Csaba: A kamaszkor regénye, a regény kamaszkora
S. Horváth Géza: Az Aranykor nyelve – a nyelv aranykora
Bókay Antal: Retorika és narrativika Paul de Man irodalomelméletében
Bényei Tamás: Áttételek: regény és etika Maurice Blanchot gondolkodásában
Túry György: Martha C. Nussbaum etikai kritikája
Hima Gabriella: „Die Form der Individualität im Roman” (Clemens Lugowski elfelejtett regényelméletének aktualitása)
Bécsy Tamás: P. Pavis Szondi-kritikája

On the European Novel

- Dobolán Katalin*: A pikareszk kalandjai
Molnár Angelika: A goncsarovi regénytípus (A szó műfajképző funkciója)
Selmeczi János: Szó, zene, kép, álm, és az írott szövegmű (Turgenev: *A diadalmas szerelem dala*)
Szávai Dorottya: A *Bovaryné* mint szöveghagyomány (A *Jadviga párnája* flaubert-i olvasatban)
Tegyey Gabriella: A perszonális elbeszélőforma szerepe Simone de Beauvoir *Mandarinok*-jában: Anne naplója

On the Hungarian Novel

- Hermann Zoltán*: A poétai román mint kontextus (Kisfaludy Sándor: *Himfy szerelmei*)
Eisemann György: Az írás anarchizmusa (*Egy Jókai-regény újraolvasása*)
Kabdebó Lóránt: Baradlay Kazimir hatvan perce
Kalavszky Zsófia: P. S. regényes élete
Fried István: Pesti divat 1912–1914-ben (Elbeszélői helyzetek a *Rezeda Kázmér szép életében*)
Bónus Tibor: A csúf másik: a saját idegenségének irodalmi antropológiájáról (Kosztolányi Dezső: *Pacsirta*)
Szitár Katalin: A tudat nyelvi alakzatai Németh Lászlónál
Szilágyi Zsófia: „Távoli hegyvonulat elmosódó körvonalai a völgyoszoróból” (Kukorelly Endre *TündérVölgy, avagy az emberi szív rejtelméről* című regénye)

Kamarás István: Regény-olvasatok a hatvanas-hetvenes évek és az ezredforduló irodalmi élményvilágában

*A regény és a trópusok
(Tanulmányok. A második veszprémi regénykollokvium), 2006.*

*The Novel and the Tropes
(Studies. Second Novel Conference, Veszprém), 2006.*

The collection will be published in April 2006 and includes 21 studies occupying 26 book-sheets. In the theoretical works the authors analyze the interrelations between narration and the semantic novelty in terms of narratology, text and subject theory as well as culturology. We carried on with the examination of personal narration in connection with the works of Saint Augustine, Jean-Jacques Rousseau and Dostoyevsky, the analysis of the genre of autobiography in the prose of Hoffmann, Pushkin, Jókai, Babits, Duras, Tzvetajeva and Dovlatov. It appears to be highly important that the procedures enforcing the poetics of the word brought about several considerable results in the analysis of the prose of Mór Jókai, Zsigmond Kemény, Kálmán Mikszáth, László Németh and Szentkuthy.

Contents

Theoretical approaches

Kovács Árpád: Két metafora

Abádi Nagy Zoltán: A trópus mint kulturalizációs narrativitás

Orosz Magdolna: A bomlás virágai: az élettörténet narratív mintájának változásai

S. Horváth Géza: Az én destrukciója mint a narráció eredete

(A bűn topológiája Dosztojevskijnél)

*Kovács Gábor: Az intonáció metaforái a prózában (Mikszáth Kálmán *Bede Anna tartozása*)*

On the European Novel

Dobolán Katalin: Kulcs-hercegnő

Mezősi Miklós:

Kalavszky Zsófia: „Le mariage de Pouchkine” (Jókai lehetséges nyugat-európai forrásai és A. Sz. Puskin alakja a Szabadság a hó alatt, avagy a „Zöld könyv” című regényben)

Molnár Angelika: Terméketlen írástermék (Az írás metaforái Goncsarov Hétköznapi történet című regényben)

Nagy István: Élettörténet, nyelviség, megértés (Marina Cvetajeva: Elbeszélés Szonyecskáról)

*Tegyey Gabriella: Az önéletírás dilemmái Duras *A szerető* című elbeszélésében*

Kisantal Tamás: Narratív szerkezet és történelemkoncepció a korai holokauszt-szövegekben

The ways of Hungarian prose

Hermann Zoltán: „s mint Völegénynek, úgy mégyek a' Halál' Angyalának elejébe”

(Hamupipőke és Fanni)

Fried István: Megosztott személyiség, én-kettőződés Jókai Mór regényeiben

(Az élet komédiásai értelmezéséhez)

Eisemann György: Elhallgatás, beszéd, szubjektum Kemény Zsigmond regényeiben

*Szitár Katalin: Hiánymetaforák és alanyiság (Németh László: *Iszony*)*

Mekis D. János: A Babits-próza rétegei (Közelítési lehetőségek)

*Kabdebó Lóránt: Az Einstein-szindróma Szentkuthy *Praejében**

Szigeti Lajos Sándor: „Kissé gyalázatos és önmagába merülő” (Az olvasás veszélyes művelete Kuncz Aladár regényében)

Arany Zsuzsanna: „Mesevilágok” Henry James és Kosztolányi prózájában

Horváth Csaba: Apakönyv

*Szilágyi Zsófia: A falu és a robbanás (Greccsó Krisztián *Isten hozott* című regénye mint az *Életem regénye* újraolvasása)*

3. Separate independent monograph:

Kovács Árpád
Diszkurzív poétika. Veszprém, 2005.

Árpád Kovács
Discursive Poetics. Veszprém, 2005.

Árpád Kovács endeavours to put the theoretical examination of novel research on a new basis in his book entitled *Discursive Poetics* where he makes an attempt to lay the language, act and subject theory foundation of narrative analysis. One quarter of the book is made up of the chapters written in the research period: (*Metafora, elbeszélés, dialógus* (80–98); *Diszkurzus és redistribúció* (98–108); *Úton a regény diszkurzív elmélete felé* (281–326); *Szövegszó a drámában* (327–340).) *Metaphor, Narrative, Dialogue* (80–98); *Discourse and Redistribution* (98–108); *On the way towards the discursive theory of the novel* (281–326); *Text word in drama* (327–340). The further elaboration of the language and act theory basis was continued by re-reading the act theory of Fichte and Scheler as well as the language theory of Humboldt, Bakhtin and Benveniste. A new topic is unfolded in discursive poetics by an analysis attempting to identify the difference in metaphor creation between historical and fiction narratives as well as to explore their interaction with story-telling with special regard to the characteristics of generating metaphors in verse and prose language. The study was published in a conference publication of the University of Salerno.

The artificial word presented in the title of the book, *poetics* is polysemantic. Aristotle had already used it for several meanings, however the least frequently in the sense of *poetry*. It can be pointed out on the basis of the findings of several representative monographs that in Aristotle's works the word *poiēsis* occurs twice more frequently as the sign of the "active, productive, creative" principle, moreover in most cases presented as opposed to the observing or affective attitude. The situation is the same with the word *poiēticos* ('active'), which rather rarely occurs in the sense of 'poetic'; most frequently it indicates the active and creative presence in the most different areas of life and thinking.

Discursive poetics is supposed to expand this broader sense of the word over to the phenomena of poetry as well as to the theoretical praxis which is made relevant to the philological and poetic aspects of the art of interpretation in this book. Consequently it limits the domain of the concept inasmuch as the active presence in terms of both praxes is examined as a verbal utterance. At the level of meta-language the philological act is described, which is interpreted in a wider sense as the acquirement of the word; while in terms of the object an act is signalled in this way which acquires the status of a sign in the course of narration. In both cases the word *discursive* applies to the language of utterance, primarily the *verbal productivity*. This concept refers back to the meaning of the internal form of the term (*dis- currit*) as long as it allows the word read through another word and the utterance through another utterance to acquire context, and consequently meaning. The idea presented briefly above strongly differs from the nowadays much more wide-spread discourse concept of ideological criticism. On the one hand it can be explained by the fact that discursive poetics follows aspects of language criticism, on the other hand it approaches the poetic mode of speech not from the use of language but from its origins and effects. In this book the term is used in its original sense as a category of text theory, applied in the same way as done by Émile Benveniste or Paul Ricœur. The discursive praxis of poetics – as opposed to epistemology – originates its experience not from the history of knowledge forms but from the world of act. The detailed description of the topic can be found in the relevant chapters of the book.

By joining one of the oldest theoretical traditions of the examination of literature, the author makes an attempt in his book to align the theoretical basis and means of poetics with the latest text theory results. These results were brought about on the basis of the approaches focusing on verbal existence of the literary phenomenon, and practically originating from the language theory of Wilhelm von Humboldt, primarily in the theory of the constitutive form of the name as well as in the poetic semantics of Alexander Potebnia. These theoretical trends are developed further on in the language philosophy and genre poetics of Mikhail Bakhtin as in terms of the prose language. Exploring the origins of the study would not be complete without the contemporary narration theories having a special history in the 20th century from the morphological and semiotic theories as far as the semantic concepts.

The theoretical basis integrating the approaches mentioned above and establishing the terminology of the new concept brought along the elaboration of a word and subject theory, which establishes the acquirement of the "one's own" in the poetic practice – via the *poiēsis* – simultaneously in the understanding existence and in the language. The poetic utterance by referring to existence illustrates the manifestation of the act as a sign, and that of the signs as acts. The verbal mode of the reference is narration, or rather, the dialogue and metaphor embedded in the language of the narrative act, that is in the written text work.

In view of the interpretations performed, concerning the special possibilities of the discursive approach to the narrative texts the following can be pointed out: the narrative is not about what role an act plays based on its function in the plot, but about the core of the potential story it carries in itself and about what meaning it anticipates by this. The narrated act does not only achieve will, intention or wish, but inevitably it initiates a meaning. Consequently the written text work in fact reports on what verbal mode is able to create the signs of the act; and in case of the narration in a special way that it proceeds not from the verbal system and not directly from the

practice of the speech but from the world of acts as it is experienced in case of the modes of the language of gestures and meta-communication. The narrative in itself is only responsible for the creation of the means of story generation; however the discursive utterance is also responsible to ensure that the act will continuously be on the way towards the yet unuttered word and thus by becoming to be its own sign, be the primordial motivation of the personal utterance. However, the story of the word is inseparable from the subject generation embedded in the narration. Consequently, in the act of narration the agent acquires its own language created in the act, i.e. the discourse of personal narration. After all the ontological designation of the narrative is that the narrator should be born.

The hypothesis that “one’s own” identity is not preliminarily given, i.e. it needs to be acquired brings along the consequence that it can only be discursive subjectivity (but not identity) which can be generated through the series of symbolic mediations. Although the subjectivity emerged in this way is originating from the world of acts, its discursive status is only formulated in the course of narration, in the act of which – in the act of writing – the narrator can acquire his own language. This is why we can assume that being subjectively part of the world of act is dependent on the constitution of “one’s own” language which becomes manifest only and exclusively via the narrated act; it becomes manifest, signalled and included in a story, but also the distinct sign of the story telling language use. The notion of text subject is supposed to be applied for indicating the discursive status of subjectivity.

In the theoretical chapters the philological and poetic approach of the word is described and its anthropological relevance is outlined, moreover the primary genres of the poetic and prose works are discussed with special regard to the poetics of the novel. The author attempts to make the modelling of all text types transparent by presenting particular work interpretations and analyses, which explores the more restricted research field of the author that is the text universe of the classic Russian literature, and more specifically the actual interpretation problems of the art of Pushkin, Gogol and Dostoyevsky. The production of all three writers is examined as part of the history of the personal narrative just as the major works of Saint Augustine, Erasmus and Cervantes.

The surplus of the written work compared to the narration is particularly emphasized considering that the act of writing in the personal narrative must become subject to manifestation. Consequently, separate disposition belongs to it different to that of narration, predication or argumentation. The feedback effect of the writing is not restricted to the means of communication of the narrative and the medium thereof. A special mode of presence belongs to writing, which forces a particular disposition on the agent considering that it slows down the wish for communication coming from the situation of the verbal expression, and also the communicative impatience and verbal behaviour set for the reply. However by doing this it keeps us from restricting our attention only to the intention, means, medium and address of communication, or in a more narrow sense, the expression of the available thought and word. The writing as an act concentrates the subject of writing on the generating of the “not-yet-uttered new word” (Dostoyevsky) in order to be the intellectual motivation of this uninterruptible sign generation continuing in the reading of the recipient. Therefore the text can be the metaphor, allegory or emblem. Any of those it proves to be, it assigns a new ontological status and mode of presence to the subject of narration in view of the fact that the act of writing is a part of the practice of the acting and speaking species, which is present in written work created by itself instead of its life which is incomprehensible on the whole and practically cannot be told; and furthermore it is present there with the poetic aim to make its sense accessible to it. As long as the literary narrative text is also able to make the act of writing its own subject beyond the narrative discourse, it generates new signs and new meanings for the new, “not-yet-uttered new word”, the personal utterance. The requirement for presenting the internal – personal – semiosis differentiates between the literary and the historic narratives and proposes the connection of the three functions of the language – namely: the new signalling bringing along metaphor generation, the naming aimed at sign generation, and the language use serving for the narration – with the manifestation of the writing-act .

The discursive approach is aimed at the supplementation of poetics focusing on the original meaning of *poiēsis* with the modes of verbal creativity indicated here.

The publications *Diszkurzív poétika* (*‘Discursive Poetics’*) and *A regény nyelvei* (*‘The Languages of the Novel’*) were brought into the circulation of the university curriculum; we have been informed that several studies and articles are included in the lists of compulsory literature and references in many basic university education as well as PhD programmes.

4. In terms of communicating our research results abroad, attendance and participation at academic conferences played an important role.

Lectures by Árpád Kovács:

- «Медный всадник» как поэтический дискурс. [*A rézlovas' mint költői diszkurzíva*]. Mesterkurzus a *Puskin és a jelenkor kultúrája* címen megrendezett nemzetközi konferencián: *Пушкин и современная культура*. Пушкинские горы (Михайловское), 2003. 01. 23 – 01. 27.
- *Воля к власти и воля к воле у Достоевского*. [*A hatalom akarása és az akarás akarása Dosztojevszkijnél*]. Sémiologie et technologie du pouvoir en Russie et en URSS. Colloque International dédié à la mémoire du Michel Heller. 15–18 octobre 2003. Sorbonne-Paris IV. – Lausanne.
- «Петра творенье» и поэтический акт Пушкина. [*“Péter alkotása” és Puskin poémája*] “Pietroburgo – Capitale della Cultura Russa”. Università di Salerno, 28–29–31 Ottobre 2003. (OTKA-támogatással.)
- *A dialóguselmélet történetéhez: Mihail Bahtyin és Max Scheler*. Ünnepi ülés Barótiné Gaál Márta 60. születésnapja alkalmából. Szegedi Akadémiai Bizottság. Szeged, 2004. június 11.
- *Венгерское литературоведение и культура европейской поэтики*. [*A magyar irodalomtudomány és a poétika európai kultúrája*] – Continental Breakfast European Cultures at Work. Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori. Trieste, sabato 4 dicembre 2004.
- *A dialóguselmélet történetéhez: Mihail Bahtyin és Max Scheler*. Ünnepi ülés Barótiné Gaál Márta 60. születésnapja alkalmából. Szegedi Akadémiai Bizottság. Szeged, 2004. június 11.
- *Литературный и исторический нарратив* [*Az irodalmi és a történeti narratíva*]. Előadás a Ljubljanai Egyetem Filozófiai Fakultásán. 2005. május 12.
- *Метафора, диалог и повествование* (М. Бахтин, М. Блэк, П. Рикёр) [*Metafora, dialógus, elbeszélés* (M. Bahtyin, M. Black, P. Ricœur)]. Előadás a Ljubljanai Egyetem Filozófiai Fakultásán. 2005. május 12.
- *Субъект дискурса*. [*A diszkurzus alánya*]. Előadás a Ljubljanai Egyetem Filozófiai Fakultásán. 2005. május 13.
- *Метафора, рассказ и субъект дискурса*. Előadás az Oroszországi Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete által rendezett konferencián: *Художественный текст как динамическая система*. Moszkva, 2005. május 19–22.

5. The latest results of our research in discursive poetics can also be measured by the reception of other OTKA (Hungarian Scientific Research Fund) applications, the participants of which we closely cooperating with; for instance: *Szó – Elbeszélés – Metafora. Műelemzések a XX. századi magyar próza köréből* (Ed. Horváth Kornélia, Sztár Katalin), the second edition of which is under way. Prof. István Dobos appreciated the book emphasizing the common theoretical approaches (*Irodalomtörténet* 2004/2. 307–310.). On the basis of the assessment it can be considered to be symptomatic that the approach and the method proves to be well operating even in case of the youngest research generation of different universities.

6. The development of the academic results of the research activity performed at the Department of Hungarian Literature at the University of Veszprém was strongly influenced and enhanced by the OTKA (Hungarian Scientific Research Fund) grant and funding received for the period 2003-2005. It facilitated to arrange for our publications and academic events. As a result, the Department became an intellectual forum of a nation-wide importance inspiring the cooperation of the specialists of different universities as well as the common thinking of the Hungarian and contemporary philology. We do consider the continuance of the prose and novel poetics research determining the academic profile justified and of a national interest.